

„Veľký, ale prehliadaný majster sci-fi, jeden z dôležitých mostov medzi sci-fi a veľkou literatúrou.“

– Al Sarrantonio

SPEV DROZDA

WALTER
TEVIS

premedia

WALTER TEVIS
SPEV DROZDA

Z angličtiny preložila
Zuzana Demjánová

premedia

Walter Tevis: Spev drozda

Prvé vydanie

Mockingbird

Copyright © 1980, 2014 by Walter Tevis

This edition published by arrangement with the Tevis Family Copyright Trust

c/o Susan Schulman Literary Agency

Translation © Zuzana Demjánová, 2025

Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2025

All rights reserved

ISBN 978-80-8242-402-0

Venujem Eleanor Walkerovej

Vnútorňý ťivot ěloveka je nesmierny a rôznorodý
a nejde pri ňom len o podnetné narábanie
s farbami, tvarmi a vzormi.

EDWARD HOPPER

SPOFFORTH

Spofforth kráča o polnoci po Piatej avenue a začne si pohvizdovať. Nepozná názov tej piesne a ani mu na ňom nezáleží. Je to zložitá melódia, často si ju píska, keď je sám. Je od pása nahor nahý a bosý, má na sebe len zelenohnedé nohavice, pod nohami cíti opotrebovanú starú dlažbu. Hoci ide stredom širokého bulváru, po bokoch vidí chumáče trávy a vysokej buriny na miestach, kde je chodník už dávno popraskaný a rozbitý a čaká na opravy, ktoré sa nikdy neuskutočnia. Ozýva sa odtiaľ cvrkot hmyzu, trenie krídel. Tie zvuky ho znepokojujú, ako vždy v tomto ročnom období, na jar. Vopchá si veľké ruky do vreciek. Znervózne, vytiahne ich a rozbehne sa. Vysoký atletický rýchlonohý muž mieri k obrovskej siluete Empire State Building.

Vchod do budovy mal oči a hlas. A primitívny mozog – priamočiary a bezcitný. „Pre opravu zatvorené,“ oznámil hlas, keď Spofforth pristúpil ku dverám.

„Sklapni a otvor,“ zahriakol ho. „Som Robert Spofforth. Typ Deväť.“

„Ospravedlňujem sa, pane,“ povedali dvere. „Nebolo vidieť...“

„Dobre. Otvor. A povedz expresnému výťahu, aby po mňa prišiel na prízemie.“

Dvere na okamih zmlkli. Potom sa ozvali: „Výťah nefunguje, pane.“

„Doriti,“ zahrešil Spofforth. „Tak pôjdem po schodoch.“

Dvere sa otvorili, Spofforth vošiel dnu a cez tmavú halu zamieril k schodisku. Stlmil bolestivé obvedy vo svojich nohách a pľúcach a vykročil. Už si nepohvizdoval, jeho komplexná myseľ sa sústredila výlučne na zámer, ktorý mal rok čo rok.

Keď Spofforth prišiel na okraj plošiny, najvyššieho bodu, na ktorý sa dalo v tomto meste postaviť, vyslal nervom v nohách povel

a zaplavila ich bolesť. Zľahka sa zapotácal, vysoko a sám v čiernej, bezmesačnej noci s matnými hviezdami nad hlavou. Pod nohami cítil hladkú, vyleštenú podlahu. Raz dávno sa na nej takmer pošmykol. *Keby sa to len bolo stalo na okraji plošiny*, pomyslel si okamžite so sklamaním. Ale nestalo sa.

Spravil niekoľko krokov, až kým nebol asi pol metra od okraja. Tam jeho nohy znehybneli, bez akéhokoľvek popudu, napriek tomu, že si neprial, aby sa to stalo, nezamýšľal to. Zmeravel, ako vždy, čelom k Piatej avenue, vyše tristo temných metrov nad tvrdou dlažbou, po ktorej túžil. Skľúčene a ukrutne zúfalo sa snažil vrhnúť vpred, neprial si nič iné, len padnúť, odkloniť svoje silné a ťažké telo vyrobené v továrni od budovy, od života. V duchu kričal, aby sa pohlo, predstavoval si, ako ladnými oblúkmi, pomaly a isto, padá na ulicu pod sebou. Prahol po tom.

Ale jeho telo mu nepatrilo, uvedomoval si to. Navrhli ho ľudia a len človek ho mohol zabiť. Vykrikol, rozhodil ruky, zúrivo reval nad tichým mestom. Ale pohnúť vpred sa nedokázal.

Po zvyšok júrovej noci tam Spofforth nehybne stál, sám na vrchole najvyššej budovy sveta. Občas sa pod ním objavili reflektory myšlienkového autobusu, ktorý sa pomaly sunul prázdny bulvármi, sotva väčšie než hviezdy. V budovách sa nesvietilo.

A potom, keď už zbledlo nebo nad East River po jeho pravici a nad Brooklynom, ku ktorému neviedli žiadne mosty, začala z neho frustrácia vyprchávať. Keby mu boli dali slzné kanáliky, možno by sa rozplakal a uľavilo by sa mu – ale plakať nedokázal. Svetlo bolo čoraz jasnejšie, už pod sebou videl obrysy prázdnych autobusov. Zbadal malé Hľadačské vozidlo, ktoré sa šplhalo hore Treťou avenue. A potom sa na júrovom nebi nad pustým Brooklynom objavilo bledé slnko a hladina rieky sa zatrblietala sviežo ako na úsvite vekov. Spofforth spravil krok vzad, odstúpil od smrti, ktorú vyhľadával celý život, a ako svitalo, hnev z neho opadával. Bude ďalej žiť a nejako to zvládne.

Začal schádzať po zaprášených schodoch, najprv pomaly. No keď sa blížil k hale, boli už jeho kroky svižné, sebavedomé, plné umelého života.

Keď vychádzal z budovy, povedal do mikrofónu pri vchode: „Nedávaj opraviť výťah. Radšej chodím pešo.“

„Áno, pane,“ odvetili dvere.

Vonku jasne svietilo slnko a na ulici bolo zopár ľudí. Stará černoška vo vyblednutých modrých šatách sa mimovoľne obtrela o Spofforthov lakeť, zodvihla hlavu a zasnene sa naňho pozrela. Keď zbadala znak robota typu Deväť, okamžite odvrátila zrak a zamrmlala: „Ospravedlňujem sa. Veľmi sa vám ospravedlňujem, pane.“ Stála zmätene vedľa neho. Pravdepodobne ešte nikdy nevidela žiadnu Deviatku, len sa o nich ako dieťa učila v internátnej škole.

„Nič sa nedeje,“ odvetil mierne. „Všetko je v poriadku.“

„Áno, pane,“ povedala. Zašmátrala vo vrecku šiat, vytiahla z neho tabletku soporu, prehltnúla ju, zvrtnúla sa a odšuchtala sa preč.

Spofforth svižne vykračoval po dlažbe zaliatej slnkom dole bulvárom smerom k Washington Square a Newyorskej univerzite. Jeho telo sa nikdy nevysililo. Len jeho myseľ, jeho komplexná, spleť a bystrá myseľ, tá vedela, čo je to únava. Jeho myseľ bola vždy vysilená.

Uplynulo už veľa času odvtedy, ako zostrojili Spofforthov kovový mozog a vypestovali zo živého tkaniva jeho telo. Inžinierstvo v tom období upadalo, no výroba robotov patrila k vysokej kultúre. Aj tá však mala čoskoro schradnúť a upadnúť. Spofforth bol jej vrcholným dielom. Bol posledným zo série stovky robotov typu Deväť, najsilnejších a najinteligentnejších ľudských výtvorov. Bol to aj jediný robot naprogramovaný na prežitie, a to aj proti jeho vôli.

Ľudia vyvinuli techniku, ktorá umožňovala zaznamenať každú nervovú dráhu, každý učebný vzorec dospelého mozgu a preniesť ich do kovového mozgu robota. Využili ju len pri výrobe série typu Deväť. Všetkých robotov vybavili upravenými kópiami živého mozgu jedného muža. Bol ním brilantný melancholický inžinier menom Paisley – ale to sa Spofforth nemal nikdy dozvedieť. Sieť z útržkov informácií a prepojení, ktoré tvorili Paisleyho mozog, zaznamenali na magnetické pásky a uložili do trezoru v Clevelande. Nikto nevedel, čo sa s Paisleyom stalo po tom, ako skopírovali

jeho myseľ. V čase, keď vytvorili záznam jeho osobnosti, predstav a vedomostí, mal štyridsaťtri rokov a potom sa naňho zabudlo.

Pásky upravili. Odstránili z nich jeho osobnostné črty, no nie všetky, lebo by sa tým mohli poškodiť „užitočné“ funkcie. O tom, čo je užitočné, rozhodli inžinieri, ktorí nemali takú predstavivosť ako Paisley. Vymazali spomienky a s nimi mnohé nadobudnuté vedomosti, ale syntax anglického jazyka a slovná zásoba na páskach ostali. Dokonca aj po úpravách obsahovali takmer dokonalú kópiu evolučného zázraku – ľudského mozgu. Zachovali sa na nich aj niektoré nežiaduce komponenty. Nachádzala sa na nich schopnosť hrať na klavíri, ale aby sa prejavila, bolo potrebné telo s rukami a prstami. Ale keď vyrobili telo, nebolo už klavíra, na ktorom by sa dalo hrať.

Fragmenty starých snov, túžob a úzkostí považovali inžinieri za nežiaduce, ale nemohli ich odstrániť, lebo by poškodili iné funkcie.

Záznam preniesli elektronicky do striebornej gule s dvadsaťdvacentimetrovým priemerom. Tvorili ju tisícky niklovo-vanádových vrstiev a vyformoval ju stroj. Umiestnili ju do hlavy tela vyklonovaného len na tento účel.

Telo obozretne vypestovali v ocelevej nádrži v priestoroch bývalej clevelandskej automobilky. Výsledok bol dokonalý – vysoký, statný, atletický, nádherný. Bol to černocholec na vrchole síl s vyrysovanými svalmi, mocnými pľúcami a srdcom, kučeravými čiernymi vlasmi, jasnými očami, nádhernými ústami s mäsitými perami a veľkými silnými rukami.

Niektoré ľudské atribúty pozmenili: proces starnutia naprogramovali tak, aby sa zastavil na fyzickom vývoji zodpovedajúcom tridsaťročnému človeku – kam telo dospelo po štyroch rokoch v nádrži. Dokázalo ovládať svoje vnímanie bolesti a do istej miery sa aj regenerovať. Mohlo napríklad podľa potreby podnietiť rast nových zubov alebo prstov na rukách či nohách. Nemalo nikdy oplešatiť, malo sa mu vyhnúť zhoršenie zraku, sivý zákal, kôrnatenie ciev alebo artritída. Ako radi hovorievali genetickí inžinieri, bolo zdokonalením božieho diela. No keďže ani jeden z nich v boha neveril, ich samochvála pokrývkávala.

Spofforthovo telo nemalo rozmnožovacie orgány. „Aby ho nič nerozptyľovalo,“ povedal jeden inžinier. Ušné lalôčky čierne ako smola po bokoch veľkolepej hlavy mali upozorňovať každého, kto by žasol nad touto imitáciou človeka, že napriek zdaniu je to iba robot.

Oživil ho elektrickým šokom tak ako Frankenstein svoje monštrum a on sa vynoril z nádrže dospelý a schopný reči, hoci spočiatku mal ťažký jazyk. Prebudili ho v priestrannej a zapratanej továrenskej hale a on sa rozhliadol tmavými očami, ktoré sršali vzrušením a životom. Na nosidlách zažil po prvý raz silu vedomia, ktorá ako vlna ovinula jeho prebúdžajúcu sa bytosť a splynula s ňou. Zovrelo sa mu hrdlo a on pod tým mohutným náporom života vykrikol.

Jeden z hrstky mužov, ktorí ešte stále vedeli čítať, mu dal meno Spofforth. To meno náhodne vybral z prastarého clevelandského telefónneho zoznamu: Robert Spofforth. Bol to robot typu Deväť, najsofistikovanejší stroj, aký kedy vytvoril ľudský dôvtip.

Počas prvého roku tréningu dohliadal na poriadok na chodbách internátnej školy pre ľudí a sem-tam pomohol aj s niečím iným. Bolo to miesto, kde mládeži vštepovali hodnoty svojho sveta: Introverziu, Súkromie, Seberealizáciu, Pôžitok. Tam prvýkrát uvidel dievčinu v červenom kabáte a zalúbil sa.

* * *

V zime a začiatkom jari si tá dievčina vždy obliekala šarlátový kabát s čiernym zamatovým golierom, čiernym ako uhlie, čiernym ako jej vlasy, ktoré kontrastovali s bielou pokožkou. Červený rúž na perách ladil s jej kabátom. Vtedy už rúž takmer nikto nepoužíval a bol zázrak, že vôbec nejaký zohnala. Keď ju Spofforth videl prvýkrát – pracoval v internáte práve tretí deň –, mala takmer sedemnášť rokov. Jeho myseľ ju okamžite odfotila a uložila si ju navždy. Tá snímka do veľkej miery súvisela so smútkom, ktorý ho zaplavil na jar, v júni, a uhniesdil sa v hĺbkach jeho vyfabrikovanej a mocnej bytosti.

Keď Spofforth dovŕšil jeden rok, chápal kvantovú mechaniku a robotiku a vedel všetko o dejinách severoamerických štátnych korporácií – naučili ho to audiovizuálne prístroje a robotickí učitelia –, ale nevedel čítať. Nevedel ani nič o ľudskej sexualite, nie vedome, hoci pociťoval nejasnú túžbu na mieste, ktoré by raz boli nazvali jeho srdcom. Keď sa niekedy ocitol osamote potme, znepokojujúco ho poštekľilo v bruchu. Začínal si uvedomovať, že kdesi v ňom je pochovaný život, citový život. V tie prvé teplé júnové večery ho to hlboko znepokojilo. Keď kráčal z jednej internátnej budovy do druhej a zo stromov sa do vlahej ohijскеj noci ozýval cvrkot sarančí, cítil zvláštny nepríjemný tlak v hrudi. V internátnej škole tvrdo pracoval, v rámci toho, čo nazývali „zácvik“, sa ujímal hrubej roboty, ale tá zriedkakedy skutočne zamestnávala jeho myseľ a jeho vnútro pomaly zaplavovala melanchólia.

Niektorí robotníci typu Štyri sa sem-tam pokazili. Podľa všetkého nebolo k dispozícii dosť príslušenstva na odstránenie drobných porúch, preto zamestnávali niekoľko starých mužov, čo ich zvykli zastúpiť. Patril k nim aj spustený chlap menom Arthur, ktorý obvykle páchol syntetickým ginom a nikdy nenosil ponožky. Keď míňal Spoffortha na chodbe alebo na niektorom zo štrkových chodníkov medzi budovami, vždy sa mu sčasti priateľsky, sčasti uštipačne prihovoral. Raz v bufete, kde Spofforth vysýpal popolníky a Arthur zametal, Arthur prerušil prácu, oprel sa o metlu a utrúsil „Bob“ a Spofforth zodvihol pohľad od práce. „Si nejaký náladový, Bob,“ povedal Arthur. „Nevedel som, že vyrábajú aj náladových robotov.“

Spofforth si nebol istý, či si ho muž doberá, alebo nie. S niekoľkými plastovými popolníkmi, vrchovato naplnenými ohorkami marihuanových cigariet, zamieril k smetnému košu v kúte veľkej miestnosti. Študenti len pred chvíľou odišli na televíznu lekciu jogy.

„Nikdy predtým som nevidel smutného robota,“ pokračoval Arthur. „To robia tie čierne uši?“

„Som robot typu Deväť,“ bránil sa Spofforth. Bol ešte veľmi mladý a rozhovory s ľuďmi ho niekedy miatli.

„Deviatka!“ povedal Arthur. „To je dosť vysoké číslo, však? Dopekla, veď Andy, ktorý šéfuje tejto škole, je len Sedmička.“

„Andy?“ spýtal sa Spofforth s popolníkmi v ruke.

„Hej, android. Andyovia – tak sme tie veci, vás, volali, keď som bol decko. Vtedy vás nebolo tak veľa. Ani ste neboli takí múdri.“

„Vadí vám to? Že som múdry?“

„Nie,“ odvetil Arthur. „Doriti, jasné, že nie. Ľudia sú teraz tak kurevsky blbí, že mi je z toho do revu.“ Odvrátil pohľad a mierne šťuchol do metly. „Múdry je proste múdry. Som rád, že múdrosť ešte stále nevykapala.“ Prestal zametať a mávol rukou do veľkej prázdnej miestnosti, akoby tam ešte stále sedeli študenti. „Nechcel by som, aby mal veci pod palcom niektorý z tých prihoretých anal-fabetov, ktorých vyplúje táto škola.“ Z jeho zvráskavenej tváre sršalo pohrdanie. „Zhypnotizovaní magori. Zmrdi. Mali by ich poriadne tresnúť po hlave a potom ich futrovať pilulkami.“

Spofforth mlčal. Ten starec ho zaujal – vycítil z neho akési krehké spojenectvo. K mladým ľuďom, ktorých tu vychovávali a kultúrne asimilovali, necítil vôbec nič.

Na skupinky študentov s prázdnyimi pohľadmi, ktorí sa potichu a pomaly presúvali z jednej prednášky na druhú alebo osamote posedávali v izolačných izbách, fajčili trávu, sledovali abstraktné vzory na celostenových televízoroch a počúvali pritom bezduchú, hypnotickú hudbu z reproduktorov, nereagoval žiadnymi vedomými pocitmi. Ale takmer neustále sa mu v mysli vynáral obraz dievčiny v červenom kabáte. Nosila ten starý kabát celú zimu a obliekala si ho aj do jarných nocí. Nielen preto bola iná. Niekedy mala na tvári výraz, ktorým sa líšila od ostatných študentov: koketný, narcistický, márnivý. Prízvukovali im, aby sa vyvíjali „ako jednotlivci“, ale všetci vyzerali rovnako a tak sa aj správali, hlasy mali tiché, tváre bez výrazu. Dievčina krútila pri chôdzi bokmi, a keď ostatní mlčali, niekedy sa nahlas zasmiala, ponorená sama do seba. Pokožku mala bielu ako mlieko a vlasy čierne ako uhoľ. Spofforth na ňu často myslel. Niekedy sa mu zachcelo pristúpiť k nej a jemne sa jej dotknúť. Keď ju videl, ako sa uberá na prednášku, obklopená ostatnými, no predsa sama,

túžil jej položiť svoju veľkú ruku na plece a na chvíľku cítiť teplo, čo z nej vyžarovalo. Z času na čas sa mu zdalo, akoby ho spod sklopených viečok pobavene sledovala, akoby sa usmievala. Ale nikdy sa nerozprávali.

„Dopekla,“ ozval sa Arthur znova. „O tridsať rokov budete vy roboti riadiť úplne všetko. Ľudia to už nedávajú.“

„Učím sa riadiť korporácie,“ povedal Spofforth.

Arthur sa naňho prenikavo zahľadel a potom sa rozosmial. „A to vysýpaš popolníky?“ povedal. „No, doriti!“ Znova sa pustil zametať, energicky posúval veľkú metlu po permoplastovej podlahe. „Nevedel som, že robota možno oblafnúť. A ešte k tomu Deviatku.“

Spofforth sa naňho chvíľu pozeral s popolníkmi v rukách. *Nikto ma neoblafol, pomyslel si. Žijem svoj život.*

* * *

Asi týždeň po tomto rozhovore, v jednu mesačnú júnovú noc, kráčaľ Spofforth popri audiovizuálnej budove, keď začul šuchot spoza hustých kríkov, čo pri nej rástli. Ozval sa odtiaľ mužský ston a nasledoval ďalší šramot.

Spofforth zastal a započúval sa. Niečo sa tam hýbalo, teraz už tichšie. Otočil sa, vrátil sa o niekoľko krokov a rozhrnul vetvičky vysokého kríka. Keď ich zbadal, zmeravel a nedokázal odvrátiť pohľad.

Za kríkom ležala dievčina, šaty mala vyhrnuté nad pupok. Nad ňou kľačal nahý telnatý mladík s ružovkastou pokožkou. Spofforth si všimol zhľuk hnedých znamienok medzi jeho lopatkami. Videl aj ochľpenie na pohlaví dievčaťa pod mužovým stehnom – kučeravé chlípky, čierne ako uhoľ, prudko kontrastujúce s jej bielymi nohami a zadkom, také tmavé ako jej vlasy, také tmavé ako golierik červeného kabáta, na ktorom ležala.

Keď ho zbadala, tvár sa jej zvrátila odporom. Oslovila ho, prvý a posledný raz. „Vypadni odtiaľto, robot!“ povedala. „Skurvený robot. Ťahaj!“

Spofforth si pritisol dlaň k vyklonovanému srdcu, zvrtol sa a odišiel. Vtedy zistil niečo, čo si zapamätal po zvyšok svojho dlhého života: nechce žiť, nie naozaj. Okradli ho, hrozným spôsobom ho okradli o skutočný ľudský život. Vnútri sa búril proti existencii, ktorú mu vnútili.

* * *

Tú dievčinu ešte párkrát stretol. Vždy od neho odvrátila pohľad. Nie preto, že by sa hanbila, sex nepokladali za hanebný. Učili ich, že „nezáväzný sex je najlepší“ a oni tomu verili a riadili sa tým.

Uľavilo sa mu, keď ho odvolali z internátu a poverili zodpovednejšou úlohou, distribúciou syntetických mliečnych produktov v Akrone. Odtiaľ ho presunuli do továrne na malé automobily, kde riadil výrobu posledných tisícok súkromných áut, ktorými boli ľudia kedysi očarení. Keď prevádzku zatvorili, stal sa riaditeľom korporácie zameranej na výrobu myšlienkových autobusov, masívnych vozidiel pre osem pasažierov, ktoré slúžili neustále ubúdajúcej ľudskej populácii. Potom ho vymenovali za riaditeľa Populačnej kontroly a preložili do New Yorku, kde pracoval v kancelárii na najvyššom podlaží tridsaťdva poschodovej budovy. Dohliadal tam na zastarávajúce počítače, ktoré každý deň sčítavali obyvateľstvo a na základe toho regulovali ľudskú mieru pôrodnosti. Roboti neboli naprogramovaní, aby im rozumeli, a dozerať na poruchové zariadenia a nachádzať spôsoby, ako opraviť počítače, s ktorými si už nevedel rady žiaden človek, bolo únavné. Napokon ho preradili na Newyorskú univerzitu a stal sa z neho dekan. Túto inštitúciu riadil dovtedy počítač, no ten sa pokazil a typ Deväť, Spofforth, ho mal nahradiť a rozhodovať o zväčša nepodstatných záležitostiach, ktoré vyžadovalo vedenie univerzity.

Zistil, že vykloňovali asi stovku Deviatok a vybavili ich kópiami tej istej ľudskej mysle. Bol posledný v poradí a synapsy jeho kovového mozgu upravili tak, aby zabránili tomu, čo sa stalo ostatným robotom z jeho série – všetci spáchali samovraždu. Niektorí si roztavili mozog na čiernu beztvárú masu zväčiacim horákom, iní

vypili žieravinu. Niekoľkí načisto zošaleli, besneli, pobehovali uprostred noci po uliciach a vykrikovali obscénnosti, až kým ich ľudia nezneškodnili. Využiť skutočný ľudský mozog ako model pre sofistikovaného robota bol experiment. Vyhodnotili ho ako chybu a už ju nezopakovali. V továrňach sa stále vyrábali jednoduchí roboti typov Sedem a Osem. Tí plnili funkcie v oblasti vlády, vzdelávania, medicíny, práva, plánovania a výroby, v ktorých postupne vystriedali ľudí, no všetci mali syntetické, nie ľudské mozgy bez štipky emócie, introverzie, sebauvedomenia. Boli to len stroje. Boli múdri, vysoko funkční, vyzerali ako ľudia a robili, čo mali robiť.

Spoffortha navrhli tak, aby žil večne a aby nič nezabudol. Projektanti sa nezamysleli nad tým, ako asi bude taký život vyzeráť.

Dievčina v červenom kabáte zostarla a stučnela a súložila s desiatkami mužov a porodila niekoľko detí a pila priveľa piva a viedla triviálny, bezcieľny život a zošpatnela. A napokon umrela, pochovali ju a zabudli na ňu. A Spofforth, mladý, dokonale zdravý a krásny, ju stále videl pred sebou ako sedemnásťročnú, aj keď už bola v strednom veku a sama dávno zabudla na to príťažlivé, koketné sedemnásťročné dievča, ktorým kedysi bola. Videl ju a miloval ju a chcel umrieť. A akýsi nerozvážny ľudský inžinier mu znemožnil dokonca i to.

* * *

Keď sa vrátil z júnovej potulky, čakali už naňho prorektor a prodekan pre vzdelávanie.

Prorektor bol hlúpejší z tej dvojice. Volal sa Carpenter, nosil tesný hnedý synlonový oblek, pod ktorým sa mu pri chôdzi viditeľne triaslo brucho a boky, a vyčaptané sandále. Keď Spofforth vošiel dnu a svižne k nemu zamieril, stál vedľa Spofforthovho veľkého tíkového stola a pofajčieval džointa. Nervózne odstúpil bokom, kým sa robot usádzal.

Po chvíli sa naňho Spofforth pozrel – nielen úkosom, ako predpisovala Direktívna zdvorilosť, ale priamo. „Dobré ráno,“ pozdravil pevným, vyrovnaným hlasom. „Stalo sa niečo?“

„Nuž...“ zatiahol Carpenter. „Nie som si istý.“ Vyzeral, akoby ho tá otázka rozrušila. „Čo myslíte, Perry?“

Prodekan pre vzdelávanie si počúchal nos ukazovákom. „Nieko sa vás snažil telefonicky zastihnúť, dekan Spofforth. Na univerzitnej linke. Dvakrát.“

„Skutočne?“ poznamenal Spofforth. „A čo chcela tá osoba?“

„Porozprávať sa s vami,“ odvetil Perry. „O práci. O letnom kurze...“

Spofforth sa naňho pozrel. „A...?“

Perry sa vyhol Spofforthovmu pohľadu a nervózne pokračoval: „Chce vyučovať niečo, čomu som cez telefón celkom nerozumel. Je to niečo nové – niečo, čo vraj objavil pred jedným, možno dvomi žltými.“ Poobzeral sa okolo seba, až kým nenarazil pohľadom na tučného muža v hnedom obleku. „Ako to nazýval, Carpenter?“

„Čítanie?“ odvetil Carpenter.

„Áno,“ pritakal Perry. „Čítanie. Povedal, že vie čítať. Nejakto to súvisí so slovami. Chce to vyučovať.“

Spofforth spozornel. „Nieko sa naučil čítať?“

Mužov uviedlo Spofforthovo prekvapenie do rozpakov a odvrátili zrak.

„Nahráli ste ten rozhovor?“ spýtal sa Spofforth.

Vymenili si pohľady. Napokon sa ozval Perry. „Zabudli sme,“ priznal sa.

Spofforth potlačil nevôľu. „Povedal, že ešte zavolá?“

Perry mu sa očividne uľavilo. „Áno, povedal, dekan Spofforth. Povedal, že vás bude kontaktovať.“

„Dobre,“ kývol hlavou Spofforth. „Ešte niečo?“

„Áno,“ povedal Perry a znova si počúchal nos. „Bežné géčka týkajúce sa rozvrhu. Tri študentské samovraždy. A niekde sú nahrávky plánov na uzáveru východného krídla budovy Psychickej hygieny, ale žiaden robot ich nebol schopný nájsť.“ Perryho podľa všetkého zlyhanie robotických zamestnancov potešilo. „Pýtali sme sa Šestiek. Ani jeden o nich nič nevedel, pane.“

„To preto, že ich mám ja, prodekan Perry,“ povedal Spofforth. Otvoril zásuvku a vybral z nej oceľovú guľku – nazývali ich géč-

ka a používali ich na zvukové nahrávky. Podal ju Perrymu. Toto nahrajte do robota typu Sedem. Bude vedieť, čo robiť s učebňami Psychickej hygieny.“

Perry si ju trochu zahanbene zobral a vyšiel z miestnosti. Carpenter ho nasledoval. Keď boli preč, Spofforth sa zamyslel nad novinkou, ktorú sa práve dozvedel. Keď bol mladý, dosť často počúval o čítaní a vedel, že sa naň dávno zabudlo. Videl aj knihy – tie starodávne predmety. Nezničili všetky, v univerzitnej knižnici sa ešte stále nejaké nachádzali.

Spofforthova kancelária bola priestranná a príjemná. Sám si ju zariadil, na steny zavesil obrazy morských vtákov a z rozvalín jedného múzea tam dal priniesť vyrezávaný dubový stolík. Stáli na ňom jeden vedľa druhého modely robotov znázorňujúce dejiny antropoidných foriem, ktoré sa postupne používali pri ich výrobe. Celkom naľavo bol najstarší model, valcovité telo s kolieskami a so štyrmi rukami – niečo medzi servomechanizmom a autonómnou mechanickou bytosťou. Bol vyrobený z permoplastu a bol vysoký asi pätnásť centimetrov. Kedysi, počas toho krátkeho obdobia, keď slúžil svojmu účelu, ho volali Koliesko – takí roboti sa už niekoľko storočí nevyrábali.

Napravo od Kolieska boli modely, ktoré sa väčšmi podobali na človeka a pripomínali súčasných jednoduchých robotov. Zľava doprava boli čoraz prepracovanejšie, ľudskejšie – a na konci radu stál miniatúrny Spofforth, štíhly vzpriamený robot, čo vyzeral celkom ako človek a jeho oči pôsobili živo dokonca aj na modeli.

Na stole sa mu rozblikalo červené svetlo. Stlačil tlačidlo a povedal: „Spofforth.“

„Tu je Bentley, dekan Spofforth,“ ozvalo sa z druhého konca linky. „Paul Bentley. Volám vám z Ohia.“

„Vy ste ten muž, čo vie čítať?“ spýtal sa Spofforth.

„Áno,“ pritakal. „Naučil som sa to. Viem čítať.“

* * *

Na prevrátenom autobuse unavene sedela veľká opica. Mesto bolo pusté.

Uprostred obrazovky sa objavil biely vír, začal sa zväčšovať a točiť. Keď znehybnel, zaberal vyše polovicu obrazovky. Teraz bolo vidieť, že je to predná stránka novín s obrovským titulkom.

Spofforth zastavil projektor, na obrazovke zostal ten titulok. „Prečítajte to,“ povedal.

Bentley si nervózne odkašľal. „Mesto terorizuje obludný ľudoop,“ prečítal.

„Dobre,“ ozval sa Spofforth a znova spustil projektor.

Zvyšok filmu neobsahoval žiaden text. Mlčky sledovali, ako ľudoop ničil všetko, čo mu prišlo do cesty, ako zlyhal jeho pokus o vyznanie lásky, až po jeho smrteľný pád z neuveriteľne vysokej budovy na širokú a prázdnu ulicu, keď sa akoby vznášal vo vzduchu.

Spofforth zažal svetlo a prepol okná do priehľadného modu. Premietacia miestnosť sa znova premenila na kanceláriu. Vonku posedával medzi žiarivými kvetmi na Washington Square hlúčik starších študentov vo vyblednutých džínsových plášťoch. Do bezvýrazných tvári sa im opieralo júnové slnko. Spofforth sa pozrel na Bentleyho.

„Dekan Spofforth,“ oslovil ho muž. „Mohol by som u vás vyučovať čítanie?“

Spofforth si ho chvíľu zamyslene premeriaval a potom povedal: „Nie. Je mi ľúto. Ale na tejto univerzite by sme sa nemali venovať čítaniu.“

Bentley sa pozviechal zo stoličky. „Prepáčte, nazdával som sa...“

„Sadnite si, profesor Bentley,“ prerušil ho Spofforth. „Myslím, že by sme mohli túto vašu schopnosť využiť počas leta.“

Bentley si znova sadol. Bol očividne nervózny. Spofforth si uvedomoval, ako pôsobí na ľudí.

Oprel sa dozadu, natiahol si nohy a priateľsky sa na Bentleyho usmial. „Nože mi povedzte, ako ste sa naučili čítať.“